

ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГААС ОБЪЕКТЫН СУДАЛГАА ХИЙЖ ИРСЭН ТҮҮХЭН УЛАМЖЛАЛ

Г.Бямбадорж
*, Цагдаагийн эрх зүйн тэнхимийн
ахлах багш, докторант,
цагдаагийн хошууч*

Товч агуулга. Цагдаагийн байгууллагаас хариуцсан нутаг дэвсгэрийн объектын судалгааны түүхэн эх сурвалжийг арван тавны цагдаа үүссэн он цагаас хойш цагдан сэргийлэх байгууллагын дүрэм хэмжээ, гадаад улсууд лугаа зах нийлсэн олон аймаг хошуудаас хил хязгаараар суулгасан цагдаа нарын түр дагаж явах дүрэм, БНМАУ-ын Сайд нарын зөвлөлийн тогтоолоор баталсан БНМАУ-ын Цагдан сэргийлэх байгууллагын дүрэм хэмжээ зэрэг эрх зүйн актад дүн шинжилгээ хийж объектын судалгаа хийх ажлын эрх зүйн үндэс, эх сурвалж, объектын судалгааны төрөл, тэдгээрийг хийж, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам хамгаалахад хэрхэн ашиглаж байсан талаар авч үзлээ.

Түлхүүр үгс: Цагдан сэргийлэх газар, дүрэм хэмжээ, тогтоол, зарлиг, нутаг дэвсгэр

Оршил. Цагдаагийн байгууллагаас хариуцсан нутаг дэвсгэрийн объектын судалгааг хийж ирсэн явдал нь Монгол Улсын төрийн цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны түүхэнд өөрийн гэсэн өвөрмөц онцлог шинжтэй байж түүний үр нөлөөг үйл ажиллагааны гол чиглэл болгож иржээ.

Цагдаагийн байгууллагаас хариуцсан нутаг дэвсгэртээ объектын судалгаа хийх нь нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны бас нэгэн гол чиглэл гэж практикт үздэг ч түүний объектын судалгааны талаарх эрдэмтэн судлаач нарын ном бүтээл хомс байгаа нь түүхэн уламжлалыг судлахад хүндрэлтэй байгааг дурьдах нь зүйтэй болов уу.

Мөн Цагдаагийн байгууллагаас объектын судалгаа явуулж ирсэн уламжлалыг судлан авч үзэхдээ 1865 оноос өмнөх үеийг судлалгүй нээлттэй орхиж 1865-1993 хүртэл шинэ үеийн цагдаагийн байгууллагын эхлэл буюу нэгэн үе болгон судлав.

Цагдаагийн байгууллагын объектын судалгаа явуулж ирсэн түүхэн баримт материалыг он дараалал, түүхэн цаг хугацааны онцлог, хөгжил, залгамж чанар, уялдаа холбоо, шинэчлэл зэрэгт тулгуурлан судлав.

Цагдаагийн байгууллагын үе үеийн цагдаагийн ажилтнууд хариуцсан нутаг дэвсгэртээ объектын судалгааг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэхэд ашиглаж ирсэн түүхэн уламжлалтай. Цагдаагийн байгууллага түүхэн хөгжлийнхөө явцад объектын судалгаанд тулгуурлан гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам сахиулах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлж ирсныг дараах дүрэм хэмжээ, түүхэн эх сурвалж бичгүүдэд дурьджээ. Үүнд:

XVIII зууны үеэс эхлэн их хүрээнд оршин суугчид олширч худалдааны зах зээл хөгжиж иржээ. Үүнийг дагаж хулгай, худал зэрэг ямар нэгэн хэрэг будлиан гарах болж энд хэрмэл ардыг захирах ёстой цагдаа буюу цэрэг суулгаж ажиллаж байсан байна. Иймд энэ байдалтай уялдуулан Богд Жавзандамба хутагт шавь нарыг захирах Эрдэнэшанзудов, аймгуудын жасаад хүрээний нутаг дэвсгэрийн хошуу тамгын газраас хүрээ харчуулын дунд хэв журам сахиулах “арван жалгын ажиглагч” гэгчийг зохион байгуулж, эдгээр ажигч нар тухайн нутаг дэвсгэрт ажиглалт хийх аргаар ажилладаг байжээ.

Мөн 1865 онд Богдын зарлигаар Түшээт хан, Сэцэн хан аймгуудын чуулган дарга, Богдын Эрдэнэ шанзудовын газраас тусгай тшмэлүүд томилж их хүрээнд хэв журам сахиулах арга хэмжээг авсан ба Их хүрээний нутаг дэвсгэрийг төвөөс нь тал тийш 3 хувааж өөр өөрсдөө тэмдэг тавин тухайн газар нутаг дэвсгэр дээрээ хяналт тавьж, биечилсэн судалгаа хийж ажилдаг байв. Энэ нь тухайн үедээ нийслэл хүрээнд болж байгаа аливаа хэрэг явдлыг судлах, хяналт тавих, тухайн нутаг дэвсгэрт объект, субъектын судалгаа явуулж байсны илэрэл юм.

Үндсэн хэсэг. Монгол Улсад төрийн цагдаа анх 1911 онд сууриа тавьж Манжийн үед мөрдөгдөж байсан хууль цаазууд өөрчлөгдөж Богдын зарлигаар Арван тавны цагдааг байгуулж эдгээр нь гадаад дотоодын хүмүүсээс үйлдсэн гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэж, хууль зүйд хяналт тавих, оргож зугтагсадыг мөрдөж барих, ариун цэвэр сахиулах, тухайн нутаг дэвсгэрт барьж буй барилга байгууламжинд хяналт тавих, дэн буудлыг хянах, хаягдаж гээгдсэн нялх хүүхдийг асарч тэтгэх, харуул хийх үүргийг гүйцэтгэж байсан нь дэг журмыг сахиулахад чухал үүрэг гүйцэтгэж байжээ.Цагдаагийн байгууллагаас объектын судалгаа хийх түүхэн эх сурвалж, эрх зүйн зохицуулалтыг дараах хууль тогтоомж, дүрэм хэмжээнд заасан байна. Үүнд:

А.Нийслэл хүрээний тойрон газруудыг цагдан сэргийлэх дүрэм хэмжээ

Нийслэл хүрээний тойрон газруудыг цагдан сэргийлэх дүрэм хэмжээг 1916 оны 12-р сарын 30-ны өдөр батлаж мөрдүүлсэн бөгөөд уг дүрэм хэмжээний зорилго нь Нийслэл хотыг сайжруулан ариун цэвэр болгож, аливаа олон ард, иргэнийг улсын цааз дүрмийг дагуулах, цагдаж манахыг чухал болгож дүрэм хэмжээг зүйлчлэн тогтоож, хяналт тавих, зөрчсөн тохиолдолд шийтгэл ногдуулах явдал байв.

Уг дүрэм хэмжээнд ... Бидний улс тулгар төрийг нээж нийслэлийн газрын муу самууныг цагдан манаж сэргийлэх морьт явган цагдаа цэргүүдийг томилон гарсан дээр бас тусгайлан харьяат таван яамнаас өдөр бүр жишээлэн осолдон омгодоход хүрсэн нь угаас тусгайлан албан газар байгуулж, дүрэм хэмжээ тогтоосонгүйгээс болсон ...¹ хэмээн тусгаснаас үзвэл нийслэл хүрээнд тухайн үед нийгэмд дэг журам тогтоосон дүрэм хэмжээ батлагдаагүй, хүрээнд дэг журам сахиулах чиг үүрэг бүхий төрөл мэргэжлийн алба байгууллагдаагүйгээс нийслэл хүрээнд хэрэг, зөрчилтэй тэмцэхэд хүндрэл бэрхшээлтэй байжээ.

Дүрэм хэмжээний 1-р зүйлд Нийслэл хүрээний газар суугаа аливаа олон ард иргэн нь улсын засгийн цааз, дүрэм хэмжээг дагуулан нийслэл хотыг сайжруулан ариун цэвэр болгох ба гэмт аюулгүй амар жимэр суулгахын учир, Нийслэл хүрээнд цагдан сэргийлэх албаны газар байгуулж тусгайлан гаргасан цагдан сэргийлэх түшмэл нэгийг Цэргийн яамнаас томилон гаргаж эрхлүүлэх бүхий л хэргийг Цэргийн яам эрхлэн захиран шийтгэмой. Хэмээн заасан нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх үүргийг цэргийн яамд оногдуулж ард иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах үүргийг хэрэгжүүлж иржээ.

Дүрэм хэмжээний Тавдугаар зүйл. Нийслэл хүрээний тойрон газрыг найман анги хуваан цагдан сэргийлүүлэх дор хялбар болгож өөр өөрийн хуваарийн газруудад өдөр, шөнө үргэлжид сайтар харгалзан сахиж, цаг мөчийн төдий ч осолдох, хийдүүлэхгүй болгон сайтар цагдан сэргийлье.²

Хэмээн заасан бөгөөд дараах найман газруудад хуваан морьт болон явган цагдаа цэрэг нарт даалган хариуцуулж хариуцсан нутаг дэвсгэртээ ард олны дунд ууж согтуурах, танхайрах, хэрүүл маргаан, зодоон, хулгай дээрэм, галын аюул гарахаас урьдчилан сэргийлж хашаа хороо барих, айл нүүх, суух зэрэгт хяналт тавьж ажиллаж байсан нь одоогоогийн засаг захиргааны нэгж хороодтой ижил төстэйгээр хуваан анги бүрийг цагдаа нарт хариуцуулж байсан нь одоогийн хорооны хэсгийн байцаагчтай дүйцэхүүц чиг үүрэг гүйцэтгэж, хариуцсан нутаг дэвсгэртээ объектын судалгаа явуулж байсны илрэл хэмээн бид үзэж байна.

Нийслэл хүрээний нутаг дэвсгэрийг хуваасан хүснэгт

Хүснэгт №2.

№	Бүс	Хариуцуулсан газар	Хариуцсан алба хаагчийн тоо
1	Нэгдүгээр бүс	Их зээлийн олон худалдааны газар махны захаас хойших морь, тэмээ худалдаалах газар хүртэл	Морьт цагдаа цэрэг хоёр хүн, явган цагдаа цэрэг дөрвөн хүн
2	Хоёрдугаар бүс	Морь тэмээний зээлээс гандангийн зүүн хойд эргэцэг, мөн худалдааны олон пүүсийн хойд эргэцэг зэрэг газруудад хүртэл	Морьт цагдаа цэрэг дөрвөн хүн, явган цагдаа цэрэг найман хүн
3	Гуравдугаар	Зүүн дамнуурчны олон худалдааны зэрэг	Морьт цагдаа цэрэг хоёр хүн,

¹ //МУҮТА, А-4, Д-1, х/н 564//

² //МУҮТА, А-4, Д-1, х/н 564//

	бүс	газарт	явган цагдаа цэрэг хоёр хүн
4	Дөрөвдүгээр бүс	Түшээт хан аймгийн хооронд	Явган цагдаа цэрэг хүн дөрөв
5	Тавдугаар бүс	Сэцэн хан аймгийн хооронд	Явган цагдаа цэрэг хүн дөрөв.
6	Зургаадугаар бүс	Засагт хан аймгийн хооронд	Явган цагдаа цэрэг хүн дөрөв
7	Долоодугаар бүс	Сайн ноён хан аймгийн хооронд	Явган цагдаа цэрэг хүн дөрөв
8	Наймдугаар бүс	Их шавийн хорооны харчууд дор	Явган цагдаа цэрэг хүн дөрөв.

Дүрэм хэмжээний 12-р зүйлд “Цагдан сэргийлэгчид нийслэл хүрээний газар аливаа хүн буудаллан цуглах ба будаа идэх, цай уух зэрэг олон газруудыг цагдан харгалзаж тогтоосон дүрмийн ёсоор дагаж явуулахыг хийчээмэй. Хэрэв тэдний цуглагчид дотор цаазласнаас зөрчилдөх, хэрэлдэн цуугилдах ба мөрийцөн наадах, архи уух, хар тамхи татах, мөн дэмий ёс бусчлан үг хэлэлцэх зэрэг муу самуу гэм гаргахад хүрэх аваас зохигчдод ятган ухуулж дарангуйлан зогсоосугай” хэмээн зааснаас үзвэл хариуцсан нутаг дэвсгэрт архи согтууруулах ундаагаар үйлчилдэг цэг газар, баар ресторан бусад аж ахуйн нэгж байгууллагын бүртгэл судалгаа хийж, тэдний үйл ажиллагаанд хяналт шалгалт явуулж байсан нь одоогийн хэсгийн байцаагчийн чиг үүрийг гүйцэтгэж хариуцсан нутаг дэвсгэртээ энэхүү дүрэм хэмжээг сахиулж байсан нь ажиглагдаж байна.

Дүрэм хэмжээний 23-р зүйлд Аливаа цагдан сэргийлэгчид өөр өөрийн эрхэлсэн газрын доторхи аливаа хүний тус тусын аж ахуй, үйлдвэр явдал чухам ямар болох, мөн аль аймаг хошуу шавийн хэн хэн, хэд болохын нэр зэрэг зан суртал байдал, дүрсийг нарийвчлан мэдэж хянан баймой.

Бас ч харьяат газрын дотроо орон хашаа нэмэх хасах, шилжин нүүх ба гадаад, дотоодын олон хүний орох, гарах оршин суух зэрэг аливаа элдэв олон учрыг урьхан сэмхнээр ухан мэдэж харьяат албаны газар мэдүүлж мөнхүү албаны газраас учрыг хянан тодорхойлон гаргах даруй дээд яамнаа уламжлан мэдүүлж хянан байцаахад бэлтгүүлвээс зохимой³. Хэмээн заасан нь цагдаагийн алба хаагчид хариуцсан нутаг дэвсгэрийн объектын судалгааг зохих түвшинд хийж байхаар заасан нь олзуурхуштай.

Дээрх заалтаас үзэхэд цагдаагийн алба хаагчид хариуцсан нутаг дэвсгэрийн аж ахуйн нэгж, үйлдвэрийн үйл ажиллагааны чиглэл, тухайн объектын хэлбэр дүрс, тоо, хэмжээ, шинж чанар зэргийг нарийн судлаж байснаас үзэхэд объектын судалгаа хийхдээ шинжлэх ухааны ажиглах, сурвалжлага хийх, ярилцах, хэмжилт хийх, зурах тэмдэглэх зэрэг аргыг ашиглаж, объектын судалгааг шинжлэх ухааны түвшинд хийж ашиглаж байсны илрэл хэмээн бид үзэж байна юм.

Мөн объектын судалгаа хийхээс гадна субъектын судалгаа хийж тухайн сэжиг бүхий субъектын овог нэр, зан байдал, оршин суух газар, орж гардаг газар зэргийг нарийн судлаж байсан нь субъектын судалгаанд судлах зүйл зүйлийг анх удаа тогтоосноороо ач холбогдолтой гэж бид дүгнэж байна.

Б.Нийслэл хүрээний цагдан сэргийлэх хорооны хууль дүрэм Цагдан цээрлүүлснийг зөрчигсдийг яллах хууль

Цагдаагийн байгууллагаас объектын судалгаа хийх ажлын эрх зүйн эх сурвалжийн нэг нь 1923 оны 5 дугаар сарын 13 нд баталсан Нийслэл хүрээний цагдан сэргийлэх хорооны хууль дүрэм Цагдан цээрлүүлснийг зөрчигсдийг яллах хууль юм. Энэ хууль нь 9 бүлэг 35 зүйлтэй.

Уг хуульд цагдан сэргийлэгчид хариуцсан нутаг дэвсгэрт объектын бүртгэл судалгаа явуулах талаар ямар нэгэн тухайлсан зүйл заалт тусгаагүй бөгөөд объектын судалгаа хийх эрх зүйн үндэс нь цагдан сэргийлэгчдийн гүйцэтгэх чиг үүрэгтэй холбоотойгоор тусгагдсан хэмээн үзэж болно. Үүнд:

Дүрэм хэмжээний 15-р зүйлд Дүрэм хэмжээ зөрчин жүжгийн ба олон зүйлийн зугаалан үзэх газар нээж байгуулах. Хэмээн зааснаас үзвэл аж ахуйн нэгж байгууллага, хуулийн этгээдийг бүртгэж

³ //МУҮТА, А-4, Д-1, х/н 564//

зөвшөөрөл олгож байсны баталгаа бөгөөд цагдан сэргийлэгч нар өөр өөрсдийн хариуцсан нутаг дэвсгэрт нөхцөл байдлыг судлаж аж ахуйг бүртгэх, хяналт тавих үүргийг хэрэгжүүлж байсан харагдаж байна.

Мөн дүрэм хэмжээний 19-р зүйлд Өөрийн гэр хашааны орчинд аливаа олон хүн нэвтрэн явах газар байгаа гуу худаг, нүх зэргийг халхалж бүтээгээгүй. Хэмээн зааснаас үзвэл цагдан сэргийлэгчид осол, хэрэг үйлдэгдэх явдлаас сэргийлж гудамж талбай газар орны нөхцлийг шалгаж хянан магадлан осол хэрэг гарч болзошгүй эмзэг цэг газрыг тогтоож байсан нь одоогийн эмзэг цэг газрын судалгааг хийж байсныг илтгэнэ.

Дүрэм хэмжээний 27-р зүйлд Цагдан сэргийлэх албаны газраас тогтоосон цаг хэмжээнээс гадна хоолны пүүс ба архины пүүс, олон зүйлийн зугаацан наадах газар алгуурлан удах. Хэмээн зааснаас үзэхэд аливаа аж ахуйн үйл ажиллагааны цагийн хуваарийг цагдан сэргийлэх газар тогтоож, ямар аж ахуй үйл ажиллагааг хэн, хаана явуулах талаар бүртгэл судалгаа хөтлөж түүнд цагдан сэргийлэгч нар хяналт тавьж ажиллаж байсан нь өнөөгийн захиргааны хяналтын чиг үүргийг хэрэгжүүлж байсныг илтгэж байна.

Дээрх дүрэм хэмжээний агууллагаас үзэхэд цагдан сэргийлэгчид нь эхний үед гудамж хороодыг хариуцаж, гэмт хэрэг, зөрчил гарч болзошгүй газраар явж, ууж согтуурах, танхайрах, хэрүүл маргаан, зодоон, хулгай дээрэм, галын аюул гарахаас урьдчилан сэргийлж илрүүлэх, сэжигтэй этгээд, орон байрны судалгаа хийж хяналт тавих зэргээр ажиллаж байсан нь одоогийн хэсгийн байцаагчийн үүргийг гүйцэтгэж байсан нь ажиглагдаж байна.⁴

В. Нийслэлийн хүрээний Цагдан сэргийлэх хорооны дүрэм хэмжээ

Мөн 1923 оны 5 дугаар сарын 13-ны өдөр баталсан Нийслэлийн хүрээний Цагдан сэргийлэх хорооны дүрэм хэмжээ нь 4 бүлэг 42 зүйлтэй. Цагдан сэргийлэх хорооны дүрэм хэмжээ нь алба хаагчид тогтоосон хууль тогтоомжийг журамлан дагаж ард олныг батлан хамгаалах, амар жимэр аж төрүүлэх зорилтыг хэрэгжүүлэн ажиллаж байв.

Уг дүрэм хэмжээнд цагдан сэргийлэх хорооны алба хаагчид хариуцсан нутаг дэвсгэрт объектын судалгаа явуулах талаар тухайлсан зүйл заалт тусаагүй бөгөөд хариуцсан нутаг дэвсгэртээ биечилсэн судалгаа явуулах, аливаа хэргийн талаар мэдээ мэдээлэл цуглуулах, шалган шийдвэрлэх, гадаад дотоодын хүн цааз бичиг зарлиг дүрэм хэмжээг зөрчиж байгаа эсэхийг хянах, алдуул мал, гээгдэл эд хөрөнгө бүртгэх, эргүүлэн тушаах, өдөр, шөнийн цагаар сэжигтэй яваа хүнийг бүртгэх шалгах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр заасан байна. Үүнд:

Дүрэм хэмжээний 6-р зүйлд аливаа чих сонссон, нүд үзсэн явдал нь цагдан сэргийлэх тушаалын хэрэгт холбогдох нь байваас тухай бүр эрхгүй харъяат захирах түшмэлд тодрхойлон мэдүүлвээс зохимой.

11-р зүйлд Аливаа дотоод, гадаадын хүн иргэн тус улсын цааз, зарлиг дүрэм хэмжээ зэргийг журамлан дагаж буй үгүй явдлыг цаг бүр нарийвчлан цагдан байцааж, хааяа зөрчин явагчид байвал даруй зохих газарт мэдүүлэн нягтлан шийтгүүлбээс зохино.

Хэмээн зааснаас үзэхэд цагдан сэргийлэх хорооны алба хаагчид хариуцсан нутаг дэвсгэртээ субъектын судалгаа хийж хэрэг явдлыг илрүүлэх, гадаад дотоодын иргэд хууль тогтоомжийг хэрхэн сахин биелүүлж байгаад хяналт тавих үүргийг хэрэгжүүлж байжээ. Энэхүү чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ гадаад, дотоодын иргэдийн бүртгэл хөтлөж тэдний амьдарч буй газрын ойр орчимд сурвалжлага хийж, тэдний үйл хөдлөлийг хянаж байсны илрэл юм.

Мөн дүрэм хэмжээний 21-р зүйлд Өдөр шөнийн цагт аливаа хүн учир явдал сэжигтэйгээр явах буюу эсвэл буу зэвсэг ба сэжиг бүхий юм зүйлийг авч явахыг сайтар хянан байцааваас зохимой. Хэмээн заасан дээр дурьдсан хариуцсан нутаг дэвсгэртээ ажиглалт, биечилсэн судалгаа хийх зэрэгэр субъектын судалгаа хийж байсныг батлаж байна.

Г.БНМАУ-ын Цагдан сэргийлэх газрын дүрэм хэмжээ

Түүнчлэн 1926 оны 01 дүгээр сарын 15-ны өдрийн хуралдаанаар Улсын бага хурлын тэргүүлэгчид БНМАУ-ын Цагдан сэргийлэх газрын дүрэм хэмжээг батласан дүрэм хэмжээ нь 9 бүлэг

⁴ Думбарай А. Монгол төрийн цагдаагийн түүхэн уламжлал, хөгжилт, УБ. 1999 он 79-р тал

73 зүйлтэй. Цагдан сэргийлэх газрын дүрэм хэмжээ нь бүх улсын дотор амар амгалан байдлыг сахиж, ард олныг хамгаалахад холдбогдол бүхий цагдан сэргийлэх явдлыг эрхлэн гүйцэтгэхэд оршиж байв.

Уг дүрэм хэмжээнд Цагдан сэргийлэх ерөнхий газар, салбар хороодыг нээх, бэхжүүлэх холбогдох зардлыг улсаас гаргах, тэднийг албаны дүрэм хувцас зэвсгээр бүрэн хангах, орон нутаг хошуудад цагдан сэргийлэх хороодыг байгуулах, албанд шалгаруулан авах, тэднийг зааж сургах зэргээр цагдаагийн байгууллагыг өргөжүүлэн бэхжүүлэх үйл ажиллагааг өрнүүлжээ. Тухайлбал: Цагдан сэргийлэх газрын дүрэм хэмжээний 7-р зүйлд Цагдаа цэргүүдэд улсын суртал ба цэргийн сургууль, цэргийн хүмүүсийн сахиж дагах журам зэргийг ухуулан сургаваас зохимой. Мөн 9-р зүйлд харъяа ерөнхий газарт ерөнхий, бэлтгэл, эрүүгийн хэргийг эрхлэх гэсэн гурван хэлтэс байгуул, хэрэг зүйлийг хуваан шийтгэвээс зохимой.

Цагдан сэргийлэх газрын орон тооны талаар 10-р зүйлд мөнхүү газрын албан хаагчдын орон тоог Дотоод явдлын яамнаас хянан төлөвлөж, Засгийн газраа батлан тогтоолговоос зохимой⁵. хэмээн заасан байна.

Уг дүрэм хэмжээнд цагдан сэргийлэх ерөнхий газар, хорооны алба хаагчид хариуцсан нутаг дэвсгэрт объектын судалгаа явуулах талаар тухайлсан зүйл заалт тусаагүй бөгөөд дээр дурьдсан 1923 оны 5 дугаар сарын 13-ны өдөр баталсан Нийслэлийн хүрээний Цагдан сэргийлэх хорооны дүрэм хэмжээнд заасантай ижил зааж өгсөн байна.

Монгол Улсын Засгийн газраас 1928 оны 01-р сарын 06-ны өдөр Цагдан сэргийлэх газрын дагаж явах дүрмийг 10 бүлэг 56 зүйлтэйгээр баталсан. Уг дүрмийн зорилгыг 3-р зүйлд дараах байдлаар томъёолсон. Үүнд:

Харъяат хотын дэвсгэр болох газрын доторх олон ардын амгалан байдлыг сахин хамгаалах ба элдэв зүй бус явдлуудыг ариутгахын учир цаг ямагт санаа тавин нарийн чангаар цагдан сэргийлж дээд газруудаас тогтоосон нийтэлсэн аливаа хууль, цааз зарлал хийгээд дүрэм зааврыг зөрчигсөд ба эрүүгийн хэрэгт холбогдсон хэрэгтэн этгээдийн зэрэг зальхай, самуун хүмүүсийг байцаан бариулж хууль дүрмийн ёсоор цээрлүүлэн шийтгэх буюу зохих газарт шилжүүлбэл зохимой.⁶ хэмээн анх удаа дүрэмд эрүүгийн хэргийн холбогдогчийн талаар тусгаж өгсөн бөгөөд эдгээр хүмүүнийг хууль цааз, дүрэм, зааврыг зөрчсөн тохиолдолд барих, байцаан шийтгэх, цээрлүүлэх тухай авч үзсэн нь гэмт хэрэг үйлдэгч нартай тэмцэх, цээрлүүлэх бодлого явуулж ирсныг батлаж байна. Нөгөө талаар хариуцсан нутаг дэвсгэртээ нийгмийн хэв журам хамгаалах, олон нийтий аюулгүй байдлыг хангах, аливаа хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг нарийн чанд хэрэгжүүлж иржээ.

Ийнхүү гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийгмийн хэв журам хамгаалах, олон нийтий аюулгүй байдлыг хангах, аливаа хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэхдээ уг дүрмийн 4-р зүйлд зааснаар ...тус хотын дотор олон нийтийн худалдааны ба аливаа хуралдах цэнгэлдэх газруудад буюу зах зээл, зам гүүрийн зэрэг газар олон хүмүүсийн цугларах, сэлгүүцэхийн дотор шударга, самууны байдлыг хянан харгалзуулах ба галын аюул буюу бусад олон зүйлийн хорлолтой явлыг цаггүй сэргийлэн хамгаалж, сайтар сахин харгалз... хэмээн заасан нь худалдаа үйлчилгээ явуулах зах, олон нийтийн бусад газруудад буюу гэмт хэрэг үйлдэгдэж болзошгүй эмцэг цэг газрын бүртгэл хөтлөх, тэмдэглэх үйл ажиллагаа явуулж тэрхүү газарт хяналт тавих үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байжээ.

Мөн заалтуудас үзэхэд цагдан сэргийлэгч нар хариуцсан нутаг дэвсгэртээ ажиглалт, биечилсэн судалгаа хийж нутаг дэвсгэртээ ямар ямар үйл явдал болж буйг судлан мэдэж хариуцсан нутаг дэвсгэрийн нөхцөл байдлын судалгаа хийж, шинээр хашаа хороо, байшин барих зэрэгт хяналт тавьж, хариуцсан нутаг дэвсгэртээ хүн амын бүцийн судалгаа хийж байсныг илэрхийлнэ. Нөгөө талаар цагдан сэргийлэгчид нь өдөр шөнийн цагаар хариуцсан нутаг дэвсгэртээ гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлж сэжиг бүхий хүн, ачаа тээш авч яваа этгээдийг саатуулан шалгаж, гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй этгээдүүдийн бүргэл судалгаа явуулах ажлын эхлэлийг тавьж байжээ.

⁵ Хүрэлбаатар Т. Цагдаагийн ерөнхий газрын төв архивын газар, Монгол Улсын цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд холбогдох хууль, дүрмийн эмхтгэл. УБ хот 2016 он 143 дахь тал

⁶ //МУҮТА засгийн газрын албаны сэтгүүл 38 дугаар дэвтэр 47-58 дахь тал//

Д. Гадаад улсууд лугаа зах нийлсэн олон аймаг хошуудаас хил хязгаараар суулгасан цагдаа нарын түр дагаж явах дүрэм

Улсын бага хурлын тэргүүлэгчдийн 1928 оны 61-р дүгээр хурлын 1-р тогтоолоор Гадаад улсууд лугаа зах нийлсэн олон аймаг хошуудаас хил хязгаараар суулгасан цагдаа нарын түр дагаж явах дүрэм батласан бөгөөд уг дүрэмд цагдан сэргийлэгч нараас хариуцсан нутаг дэвсгэртээ объектын судалгаа хийхтэй холбоотой дараах зүйлийг тусгасан байна.

3-р зүйлд “Цагдаа нараар газар орны нутгийн ойр тохиолдох албан газрууд луга эрхбиш үргэлж хэлхээ холбоотой байваас зохих бөгөөд онц түргэн бачим хэрэг гарах аваас хүчин туслалцах зэргээр хавсралцан гүйцэтгэвээс зохимой”⁷ хэмээн зааснаас үзэхэд нутаг дэвсгэр хариуцсан цагдаа нар өөр өөрийн нутаг дэвсгэртээ гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг бие даан хэрэгжүүлж, аливаа гэмт хэргийг илрүүлэхдээ мэдээ мэдээлэл харилцан солилцох, шаардлагатай тохиолдолд хамтран ажиллаж гэмт этгээдийг баривчлан мөрдөн шалгах ажиллагааг хэрэгжүүлж байжээ.

Мөн 5-р зүйлд “Харьяат цагдаа нар өөр өөрийн ба орон нутгийн хүмүүс лугаа хэлхээ холбоог зузаатган элдэв түргэн мэдээ, чимээ авалцаж аливаа бат баримт бүхий нь улмаар аль ойр нутаг тохиолдох албан газар урьдаар нэвтэлгэн явуулах зэргээр гүйцэтгэвээс зохимой” хэмээн зааснаас үзэхэд объектын судалгааны бүрэлдэхүүн хэсэг болсон цагдаагийн туслах хүчний судалгааг хийж ард иргэдтэй ойр дотно байж, гэмт хэргийн талаарх мэдээ, мэдээлэл цуглуулах улмаар гэмт хэргийг илрүүлэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байсан нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг олон нийтэд түшиглэн хэрэгжүүлж цагдаагийн туслах хүчийг бэхжүүлж байсны жишээ юм.

Энэхүү дүрмийн онцлог нь хил хязгаарыг цагдаа нараар хянан харгалзуулж, гадаад дотоодын иргэдийн орж гаргах, эд бараа нэвтрүүлэх, тоо хэмжээ хязгаар зэргийг хянан шалгаж нэвтрүүлэх үүргийг гүйцэтгэх, гадаадын иргэн орон байр барих, нутаглах мал адгуулах, ан агнах, ой мод баялагыг зөвшөөрөлгүй ашиглах явдалд цагдаа нар хяналт тавихаар зохицуулж өгсөн явдал юм.

Е.БНМУА-ын Цагдан сэргийлэх тухай дүрэм

Сайд нарын зөвлөлөөс 1934 оны 02-р дугаар сарын 02-ны өдөр БНМУА-ын Цагдан сэргийлэх тухай дүрэм 7 бүлэг 29 зүйлтэйгээр баталсан.

Уг дүрэмд Цагдаагийн байгууллагаас объектын судалгаа хийхтэй холбоотой дараах зүйлийг тусгасан байна. Үүнд:

15-р зүйлд Цагдан сэргийлэхээс эрүүгийн хэрэгт холбогдох гэмт явдлуудыг урьдаас сэргийлэн зогсоох ажлыг гүйцэтгэнэ. Хэмээн зааснаас үзэхэд цагдаа нар хариуцсан нутаг дэвсгэртээ нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, улсын ба иргэдийн өмч хөрөнгийг хамгаалах, нийтийг хамарсан арга хэмжээний тухайлбал яармаг худалдаа явуулах газрыг хянаж дэг журам сахиулж байсан нь санамсаргүй хэрэг биш юм. Тухайн үедээ цагдаа нар нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ тодорхой судалгаа тооцоонд үндэслэн дээр дурьдсан тодорхой газруудад анхаарал хандуулж байсан нь ажиглагдаж байна.

Түүнчлэн 16.3-т Гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй сэжигтэй этгээдийн талаар өгүүлж байгаа бөгөөд эдгээр сэжигтэй этгээдүүдийн талаар цагдаа нар ард иргэдээс мэдээлэл цуглуулах, тэдний зан суртал байдлыг ухан мэдэж байсан нь гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй сэжигтэй этгээдийн талаар судлаж байсан нь ажиглагдлаа⁸.

Ё. Дотоод явдлын яамны харьяа Улсын цагдан сэргийлэх газрын дүрэм

БНМАУ-ын бага хурлын тэргүүлэгчид, сайд нарийн зөвлөлийн хамтарсан хурлаар 1949 онд Цагдан сэргийлэх газрын дүрмийг 4 бүлэг 13 зүйлтэй баталсан.

Уг дүрмийн 2-р зүйлд Цагдан сэргийлэх газрын бүтэц зохион байгуулалтыг тогтоож дараах хэлтэс тасгийг байгуулжээ. Үүнд:

1. Эрүүгийн гэмт хэргийг эрэн сурвалжлах гүйцэтгэх нэгдүгээр хэлтэс;

⁷ Нийслэлийн архив Х-1, Д-1 х/н 919

⁸ Думбурай А. Монгол төрийн цагдаагийн уламжлал түүхэн хөгжилт, УБ хот. 105 дах тал

2. Улс олон нийтийн өмчид халдсантай тэмцэх гүйцэтгэх хоёрдугаар хэлтэс;
3. Мөрдөн байцаах хэлтэс;
4. Паспортын хэлтэс;
5. Ардын үйл явдлын хөдөлгөөнийг бүртгэх хэлтэс;
6. Улсын авто техникийн хэргийг шалган байцаах хэлтэс;
7. Сэргийлэх хамгаалах хэлтэс;
8. Улс төрийн хэлтэс;
9. Тоо бүртгэлийн хэргийг эрхэлсэн тусгай тасаг;
10. Санхүүгийн тасаг;
11. Аж ахуйн хэлтэс;
12. Нийслэл улаанбаатар хотын цагдан сэргийлэх анги;
13. Аймгуудын цагдан сэргийлэх ангиас бүрдэнэ хэмээн заажээ.

Бидний судалгааны ажлын сэдэв агуулгын хүрээнд авч үзвэл дээрх тасаг хэлтсүүдээс Паспортын хэлтэс нь Ардын Сайд нарын зөвлөлийн батласан дүрмийг баримтлан улсын хэмжээний хүн амын бүртгэл судалгааг хөтлөж явуулах бөгөөд Улсын цагдан сэргийлэх газрын даргад захирагдана хэмээн заасан нь хүн амын бүртгэл судалгааг хийх үүргийг хэрэгжүүлж байсны тод жишээ юм. Түүнчлэн эрүүгийн хэргийг эрэн сурвалжлах нэгдүгээр хэлтэс, улс олон нийтийн өмчид халдсантай тэмцэх гүйцэтгэх хоёрдугаар хэлтэс, мөрдөн байцаах хэлтсүүд нь Дотоод явдлын яамны сайдын баталсан тусгай зааврын дагуу улсын хэмжээнд гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж иржээ. Энэхүү тусгай заавар нь өнөөгийн Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль болон бусад журам, заавараар зохицуулж байсан нь маш нууцын зэрэглэлд хамаарч байгаа учир цааш дэлгэрүүлэн судлах боломж хомс байгааг дурьдах нь зүйтэй.

Дүрмийн 2-р зүйлд Цагдан сэргийлэх газар нь улсаас гаргасан хууль, дүрмийг зөрчиж, гэмт хэрэг өдүүлэгч лүгээ тэмцэхдээ дор дурьдсан үүргийг биелүүлнэ. Үүнд:

2.1.Хулгай дээрэм, хүн амь танхай балмад, залилан мэхлэх зэрэг эрүүгийн гэмт хэргийг эрэн сурвалжилж олж тогтоох;

2.4.Мөрдөн байцаах, шүүн таслах, хорих газруудаас оргон зайлсан этгээдүүдийг бүртгэн тэмдэглэх, эрэн сурвалжилж олж уул байгууллагадаа өгөх

2.5.Хулгайд алдсан эд хөрөнгө малыг бүртгэн тэмдэглэх, эрэн сурвалжилж олох замаар ардын хохирлыг барагдуулах;⁹

Хэмээн зааснаас үзвэл гэмт хэрэгтэй тэмцэх ялангуяа өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэгтэй хийх тэмцлийг эрчимжүүлж хариуцсан нутаг дэвсгэрт үйлдэгдсэн эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтлөх, илрүүлэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ мөрдөн шалгах, шүүн таслах ажиллагаанаас оргон зайлсан этгээдийн тоо бүртгэл хөтлөж тэдгээрийн араас мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж байсан нь цагдаагийн байгууллага гэмт хэргийн болон гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн талаар бүртгэл судалгаа хөтлөж санаа тавин шалган шийдвэрлэж байсны илрэл юм.

Дүрэмд зааснаар айл өрхийн агт морь, авто тээврийн хэрэгслийг эзэмшигч нь хэн болох, хаана оршин сууж байгаа, агт морьд, авто тээврийн хэрэгслийн тоо хэд болохыг бүртгэж байсан нь авто машинтай болон малтай иргэдийн бүртгэл судалгааг хийж байсны жишээ юм.

Ж.Сайд нарын зөвлөлийн БНМАУ-ын Дотоод явдлын яамны харьяа Улсын цагдан сэргийлэх газрын дүрэм

Сайд нарын нарын зөвлөлийн БНМАУ-ын Дотоод явдлын яамны харьяа Улсын цагдан сэргийлэх газрын дүрмийг 1963 оны 10 дугаар сарын 25-ны өдөр 4 бүлэг 83 зүйлтэйгээр баталжээ.

Дүрмийн 2-р бүлгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх талаар гэсэн хэсгийн 1-р зүйлд Хуулийн бусад байгууллагатай хамтарч гэмт хэргийн үүсэн гарч байгаа шалтгаан нөхцөл байдлыг судлан илрүүлж, урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гарсан гэмт хэргийг илрүүлэх арга хэмжээ авна, 3-р зүйлд Гэмт хэргийн сэжигтэй хүмүүсийг албадан саатуулж шалгана, 4-р зүйлд оргон зайлсан этгээдүүд

⁹ Тагнуулын ерөнхий газрын тусгай архив Х-1 Д-1 х/н 99

болон эд хөрөнгийг эрэн сурвалжилна, 8-р зүйлд Эрүүгийн хэргийн тоо бүртгэл хөтлөнө.¹⁰ Дээрх дүрмийн 1-р зүйлд зааснаас үзвэл цагдан сэргийлэгчид нутаг дэвсгэртээ үйлдэгдсэн гэмт хэргийн тоо бүртгэл хөтөлж, хариуцсан хороо, сум, багийн нутаг дэвсгэрт криминологийн судалгаа хийж, гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, эрүү хэв журмын нөхцөл байдлыг судлан цаашид хэрэгжүүлэх ажил арга хэмжээг төлөвлөн хэрэгжүүлж байсан нь цагдаагийн байгууллагаас хариуцсан нутаг дэвсгэрийн эрүү хэв журмын нөхцөл байдлын судалгааг хуулийн хүрээнд хийхээр тусгасан нь сайшаалтай.

Цагдаагийн байгууллага дүрмээр хүлээсэн чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй этгээдүүдийг саатуулан шалгаж сэжигтэй этгээдийг бүртгэх, эрэн сурвалжилж байгаа хүн, эд зүйлийн жагсаалт гарган хянан шалгаж байсан нь объектын судалгааны бүрэлдэхүүн хэсэг болох гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй сэжигтэй этгээд, эрэн сурвалжилж байгаа хүн эд зүйлийн талаар бүртгэл судалгаа хөтөлж үйл ажиллагаандаа ашиглах эрх зүйн үндэс нь болжээ.

Мөн энэхүү дүрэмд зааснаар цагдан сэргийлэгч нар нийтийн хэв журам сахиулах, олон нийтийн байгууллагаас зохион байгуулж байгаа жагсаалт, нийтийн зугаалга, биеийн тамирийн тэмцээний үед нийтийн хэв журам сахиулах, нутаг заагдсан хүмүүст хяналт тавих, авто тээврийн болон ердийн хөсөг, явган хүмүүсийн хөдөлгөөнийг зохицуулах, галын аюулаас хамгаалах, паспортын дүрмийг биелүүлэх, иргэний гэр бүлийн байдлыг бүртгэх зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэн ажиллаж байв.

Түүнчлэн дүрмийн 2-р бүлгийн 17-р зүйлд зааснаар “Тэсэрч дэлбэрэх материал хордуулах бодис, буу зэвсэг галт хэрэгслийг худалдан авах, тээвэрлэх зөвшөөрөл олгох, тамга тэмдэгийг бүртгэх, буу зэвсэг худалдан авах, хэрэглэх зөвшөөрлийг зарим иргэдэд олгоно¹¹” хэмээн зааснаас үзвэл цагдаагийн байгууллага галт зэвсэг эзэмших, ашиглахад нь хяналт тавьж байсан нь объектын судалгааны бүрэлдэхүүн хэсэг болох галт зэвсэгтэй этгээдүүдийн бүртгэл судалгаа хийх үндэс суурийг тавьжээ.

1970 онд ЗХУ болон социалист бусад орны Цагдан сэргийлэх байгууллагын туршлагаас суралцах, ЗХУ-ын ДЯЯ-ны тогтмол хэвлэлийг ашиглах зорилгоор хэвлэл мэдээллийн групп байгуулж ажиллах, тэдгээр улсын туршлагыг орчуулж социалист орнуудын хэвлэмэл тойм гэсэн бичмэл эмхтгэл гаргах зэрэг арга хэмжээнүүд авсан нь эрүүгийн хэрэг эрэн сурвалжлах албаны ур чадвар дээшилж, хариуцсан нутаг дэвсгэрийн объект, субъектын судалгаа хийх, гэмт хэрэг илрүүлэх, ялангуяа илрээгүй хэргийг нөхөн илрүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлж байжээ¹².

Үүнээс гадна 1960-1970 онуудад Цагдан сэргийлэх байгууллагын үйл ажиллагааны гол анхаарсан зүйл бол гэмт хэргийн гаралт ихсэх мөн үйлдвэржилт ихээр хөгжсөн, Монгол улсын гадаад харилцаа харьцангуйгаар хөгжих болсон зэрэг онцлог явдлуудтай холбоотойгоор объектын судалгааг сайтар хийх шаардлага гарч байжээ. Энэхүү шаардлагын хүрээнд Цагдан сэргийлэх байгууллагын хэмжээгээр гэмт хэрэг гарч буй шалтгаан нөхцлийг судлах оролдлого хийж, залуу үеийнхний дотор гарч буй гэмт хэрэг зөрчлийн байдлыг дээд шүүх, прокурор, НАХЯ-ны коллеги, МХЗЭ-ийн төв хорооны хамтарсан хурлаар, автомашины аваар ослын талаар 10 жилийн судалгаа хийж, Тээвэр Холбооны яамны саналыг үндэслэн хэлэлцэж Цагдан сэргийлэх байгууллагын үүргийн дотор тусгаж өгсөн байна.

Тухайлбал: Үйлдвэр, албан газар, байгууллага иргэдийн эзэмшилд байгаа тээврийн хэрэгслийн тоо бүртгэл хөтөлж, тээврийн хэрэгслийн техникийн бэлэн байдалд хяналт тавих, нутаг дэвсгэрт байгаа гадаадын иргэд, аль ч биш улсын харъяат биш хүмүүсийг бүртгэлжүүлэх, ял эдлээд судлагдсан этгээдийг хяналтандаа авч ажил хөдөлмөр эрхлэх боломжид туслах зэрэг нийтэд хандсан асуудлуудыг шийдвэрлэх зорилгоор объектын судалгааг гаргаж байсан байна.

НАХЯ-ны сайд Б.Дэжид 1976 онд 136 тоот тушаал гаргаж хороодын байцаагчдын эрх хэмжээг Цагдан Сэргийлэх байгууллагын сэргийлэн хамгаалах албаны офицерийн зэрэгт хүргэж, тэднийг шууд хариуцсан объект, нутаг дэвсгэр болон үндсэн үүргээс нь өөр ажилд дур мэдэн татаж

¹⁰ Хүрэлбаатар Т. Цагдаагийн ерөнхий газрын төв архивын газар, Монгол Улсын цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд холбогдох хууль, дүрмийн эмхтгэл. УБ хот 2016 он 339 дахь тал

¹¹ Хүрэлбаатар Т. Цагдаагийн ерөнхий газрын төв архивын газар, Монгол Улсын цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд холбогдох хууль, дүрмийн эмхтгэл. УБ хот 2016 он 339 дахь тал

¹² Думбурай А. Монгол төрийн цагдаагийн уламжлал түүхэн хөгжилт, УБ хот. 105 дахь тал

ажиллуулахыг хоригложээ. Энэхүү тушаалд зааснаар дараах чиг үүгийг хэрэгжүүлэх үүрэг өгч байжээ. Үүнд:

- Хариуцсан хэсгийн нутаг дэвсгэрийн хэмжээ, хилийн зааг, гудамжталбай, гэрбайшин, хашааны эзэмшигч, орохгарахүүд хаалга, боловсрол, соёл урлаг, эмнэлэг, ариун цэврийн, худалдаа үйлчилгээний цэг салбар, албан байгууллага, үйлдвэр аж ахуйн газар, цэцэрлэг талбай, харуул хамгаалалт, холбоо барих хаягийг урьдчилан судалсан байх;
- Нийгмийн хэв журам сахиулахад туслах төв, Орон сууц гудамжны хороо тэдгээрийн удирдах хүмүүсийн нэр хаягийг мэдэж байх;
- Хүн амын бүрэлдхүүн, зан заншлын онцлогийг мэдэж, хэрэг зөрчилд өртөж болох, захиргааны хяналтанд авагдсан хүмүүсийг таньж судлах;
- Гэмт хэрэг гарч болзошгүй газар, сэжигтэй байр, хэрэг зөрчил үйлдэгч этгээдүүдийн бүгэж цугладаг газрыг тогтоох;
- Хариуцсан хэсэгт байгаа гэмт хэрэг үйлдэгчийн байдал хэргийн өнгө, тоо, түүнд нөлөөлж буй нөхцөл шалтгааныг судалж мэдсэн байх зэрэг 5 төрлийн үүрэг зааврыг өгч байсан нь өнөө цагийн хэсгийн байцаагчийн ажлын зааврын үндсэн суурь болсон байна.

Түүнчлэн нийслэл Улаанбаатар хотын хүн амын нягтрал сууршил сүүлийн жилүүдэд ихсэж хороодууд нэмэгдэж, Нийслэлийн хороод бүр хэсгийн байцаагч-1, хорооны цагдаа-1 орон тоотой үүрэг гүйцэтгэж иржээ.

3. БНМАУ-ын Ардын их хурлын тэргүүлэгчдийн 1985 оны 03 дугаар сарын 29-ны өдрийн 96 дугаар зарлигаар БНМАУ-ын Цагдан сэргийлэх байгууллагын үндсэн эрх, үүрэг

БНМАУ-ын Ардын их хурлын тэргүүлэгчдийн 1985 оны 03 дугаар сарын 29-ны өдрийн 96 дугаар зарлигаар БНМАУ-ын Цагдан сэргийлэх байгууллагын үндсэн үүрэг эрхийг тогтоосон зарлиг гаргажээ.

Зарлигт Цагдан сэргийлэх байгууллагын нэн чухал зорилт нь гэмт хэрэг, нийгэмд харш бусад үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гэмт хэргийг шуурхай бүрэн илрүүлэх, түүнчлэн гэмт хэрэг эрх зүйн бусад зөрчлийн шалтгаан нөхцлийг арилгахад бүх талын дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх явдал мөн гэж Цагдан сэргийлэх байгууллагын зорилгыг тодорхойлжээ.

Зарлигын 7-р зүйлийн:

в-д гэмт хэрэг эрх зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил зохиож, гэмт хэрэг үйлдэгдэх шалтгаан, үйлдэгдэх бололцоо олгож байгаа нөхцлийг нь олж илрүүлж, тэдгээрийг арилгах арга хэмжээг холбогдох байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлэх;

и. хүүхдийг хараа хяналтгүй байлгах явдлаас урьдчилан сэргийлэх, насанд хүрээгүй хүмүүсээс эрх зүйн бусад зөрчил гаргах явдалтай тэмцэх ажлыг улс хоршоолол, олон нийтийн байгууллагатай хамтран зохиох;

л.паспортын системийг хэрэгжүүлэх явдлыг хангаж, иргэд албан тушаалтан уг системийн шаардлагыг сахин биелүүлж байгаад хяналт тавих;

м.мөрдөн байцаалт, шүүхээс оргон зайлсан яллагдагч, шүүгдэгч шүүхийн таслан шийдвэрлэх тогтоол биелүүлэхээс оргон зайлсан ялтан, сураггүй бологсдийг эрэн сурвалжлах;

н.авто тээврийн хэрэгслийн тоо бүртгэл хөтлөх зэрэг болно.

Дээр дурьдсан гэмт хэрэг эрх зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил зохиож, гэмт хэрэг үйлдэгдэх шалтгаан, нөхцлийг тогтоон арилгах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх, эрэн сурвалжлах, хүн амын бүртгэл судалгаа хөтлөх, насанд хүрээгүй хүмүүсийг гэмт хэрэгт өртөж хохирох бусад уруу татагдах явдлаас сэргийлж энэ талаар объектын бүртгэл судалгаа хийж нарийн хөтлөж, дурьдсан заалтыг улс хоршоололын бусад байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлж байсан объектын судалгааг ашиглан гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, илрүүлэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж иржээ.

Мөн зарлигийн 7-р зүйлийн п-т нутаг заах, засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ял оногдуулсан болон ялтныг хөдөлмөрт татан оролцуулахаар хорих ялыг тэнссэн, хорих ялаас хугацааны өмнө суллагдсан хүмүүст хяналт тавих¹³.

Хэмээн заасан нь цагдаагийн байгууллагын объектын судалгааны бүрэлдэхүүн хэсэг болох субъектын судалгааны төрөл хорихоос суллагдсан хүний бүртгэл судалгаа хийж ашиглах талаар анх удаа эрх зүйн зохицуулалтыг зааж өгсөн нь энэ төрлийн судалгааг хийж баяжуулан, хорихоос суллагдсан болон ял тэнссэн этгээдүүдэд тавих хяналтын үр нөлөөг дээшлүүлэх, хяналтанд байгаа хүний тоо, хаана оршин сууж байгаа, овог нэр, хоч хэн болох, гэр бүлийн байдал, эрхэлсэн ажил зэргийг бүртгэн судлаж байсан нь үйлдэгдсэн гэмт хэргийг илрүүлэх, эзэн холбогдогч тогтоогдоогүй хэргийн газраас бэхжүүлсэн ул мөр, нотлох баримт, мэдээ материалтай харьцуулж гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг үр дүнтэй хэрэгжүүлжээ.

II. БНМАУ-ын Сайд нарын зөвлөлөөс 1985 оны 04 дугаар сарын 26-ны өдрийн 95 дугаар тогтоолоор баталсан БНМАУ-ын Цагдан сэргийлэх байгууллагын дүрэм

БНМАУ-ын Сайд нарын зөвлөлөөс 1985 оны 04 дугаар сарын 26-ны өдрийн 95 дугаар тогтоолоор БНМАУ-ын Цагдан сэргийлэх байгууллагын дүрмийг 6 бүлэг 32 зүйлтэй батлан гаргаж мөрдүүлжээ.

Дүрмээр Цагдан сэргийлэх байгууллагын чухал зорилт нь гэмт хэрэг, нийгэмд харш бусад бусад үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, гэмт хэргийг шуурхай бүрэн илрүүлэх, түүнчлэн гэмт хэрэг эрх зүйн зөрчлийг үүсгэж байгаа шалтгаан нөхцлийг арилгах бүх талын тус дэмжлэг үзүүлэхэд оршиж байв. Дүрмийн 3-р бүлэг Цагдан сэргийлэх байгууллагын үүрэг гэсэн бүлгийн 18-р зүйлийн дараах заалтад тусгажээ.

в.гэмт хэрэг, эрх зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил зохиож гэмт хэргийг илрүүлэн түүний үүсэж гарч байгаа шалтгаан нөхцлийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй тогтоож, арилгах арга хэмжээг холбогдох байгууллагатай хамтран авч хэрэгжүүлэх;

г.бэлтгэж завдаж байгаа буюу үйлдэгдсэн гэмт хэргийн тухай болон нийгмийн хэв журам хамгаалахтай холбоотой асуудлаар үйлдвэр, албан газар, байгууллага, албан тушаалтан, иргэдээс ирүүлсэн санал, гомдол, өргөдөл мэдээллийг тогтоосон журмын дагуу хүлээн авч шалгаж шийдвэрлэх;

п.нутаг заах, уг нутгаас зайлуулах, засан хүмүүжүүлэх ажил хийлгэх ял оногдуулсан болон ялтныг хөдөлмөрт татан оролцуулахаар хорих ялыг тэнссэн, хорих ялаас хугацааны өмнө суллагдсан хүмүүст хяналт тавих, нийгмийн туст хөдөлмөр эрхлэх, амьдралаа зохиход нь туслалцаа үзүүлэх;

у. үйлдвэр албан газар, иргэдийн эзэмшилд байгаа тээврийн хэрэгслийн тоо бүртгэл хөтлөж, тээврийн хэрэгслийн техникийн бүрэн бүтэн байдалд хяналт тавих;

ч.засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн байгууллагын шуурхай эрэн сурвалжлах алба хамтран рецидив гэмт хэрэгтэй тэмцэх, илрээгүй гэмт хэргийг нөхөн илрүүлэх ажлыг анги колониудад зохиох зэрэг болно.

Дээрх заалтуудаас үзвэл гэмт хэргийн талаар үйлдвэр, албан газар, байгууллага, албан тушаалтан, иргэдээс ирүүлсэн санал, гомдол, өргөдөл, мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийж, гэмт хэргийн талаар тоо бүртгэл хөтлөж аль дүүрэг хороо сумдад ямар төрлийн гэмт хэрэг үйлдэж байгаа, түүний шалтгаан нөхцөл чухам юунд оршиж байгааг тогтоон хорихоос суллагдсан этгээдүүд хаана хаана, хэн хэн оршин сууж байгаа, галт зэвсэг, авто тээврийн хэрэгслийн эзэмшигчид байдал зэргийг судлан бүртгэж байсан нь цагдаагийн байгууллагаас объектын судалгааг өргөн цар хүрээтэйгээр хийж ажиллаж байжээ гэж үзэж болохоор байна.

Мөн нуугдмал гэмт явдлыг илрүүлэх, эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй хэргийг илрүүлэх зорилгоор ял эдлэж байгаа ялтан, рецидив гэмт хэрэгтнүүдийн судалгаа бүртгэл хийж, тэдний зүгээс үйлдсэн гэмт хэргийг илрүүлэх үүргийг хорих ангитай хамтран хэрэгжүүлж байсан нь бүртгэл судалгаа нарийн хийж, тэдний дундаас мэдээ мэдээлэл олох шалгах зэрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй явуулж байжээ.

¹³ Хүрэлбаатар Т. Цагдаагийн сөрөнхий газрын төв архивын газар, Монгол Улсын цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд холбогдох хууль, дүрмийн эмхтгэл. УБ хот 2016 он 339 дахь тал

Түүнчлэн дүрмийн 4-р бүлгийн 19-р зүйлийн дараах заалтуудад Цагдан сэргийлэх байгууллагын эрхийг заасан бөгөөд цагдаагийн байгууллагаас объектын судалгаа явуулах талаар эрхийг олгожээ. Үүнд:

е.нийгмийн хэв журмыг удаа дараа зөрчсөн этгээдийг зохих бүртгэлд авч нийгэмд харш зан үйлээ засах албан ёсны сануулга өгөхийн тулд шаардлагатай үед цагдан сэргийлэх байгууллагад дуудан ирүүлэх;

м.яллагдагч, гэмт хэрэгт сэрдэгдсэн, цагдан хоригдож байгаа буюу албадан саатуулагдаж байгаа, захиргааны журмаар баривчлагдсан этгээдүүдийн гэрэл зураг, хурууны хээний дардасыг буулгах;

Дээрх заалтаас үзвэл нийгмийн хэв журмыг удаа дараа зөрчсөн өөрөөр хэлбэл гэр бүл орчиндоо тааламжгүй байдал гаргадаг, ойр орчиндаа түгшүүр төрүүдэг, нийгмийн хэв журмыг зөрчигчдийг субъектын судалгааны хэсэг болох зөрчил үйлдэж болзошгүй болон байнга зөрчил гаргагчдын бүртгэл, судалгаанд авч тэдний зүгээс дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор цагдаагийн байгууллагад дуудан ирүүлж гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нэг бүрчилсэн чиглэлийг хэргжүүлж байсан нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй оновчтой хэрэгжүүлж байсныг илэрхийлэх ажээ.

Яллагдагч, гэмт хэрэгт сэрдэгдсэн, цагдан хоригдож байгаа буюу албадан саатуулагдаж байгаа, захиргааны журмаар баривчлагдсан этгээдүүдийн гэрэл зураг, хурууны хээний дардасыг буулгаж авах нь субъектын судалгааны төрөл болох таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдсан хүмүүсийн бүртгэл судалгаа болон, зөрчил үйлдэж баривчлагдсан хүмүүсийн бүртгэл судалгааг баяжуулах нэг хөшүүрэг нь болсон. Түүнчлэн цагдаагийн байгууллагын объект, субъектын судалгаа хийх ажилд криминалистикийн бүртгэлийг нэвтрүүлж, криминалистикийн арга техник, технологийг ашиглан бүртгэл судалгаа явуулах эрх зүйн үндэс суурийг уг дүрэмд анх удаа заажээ.

Дүгнэлт

- Богд хаант төрийн үеийн Цагдан сэргийлэх байгууллагын үед 1865 оноос хойш тусгай түшмэлүүд томилж их хүрээнд хэв журам сахиулах арга хэмжээг авсан ба Их хүрээний нутаг дэвсгэрийг төвөөс нь тал тийш 3 хувааж өөр өөрсдөө тэмдэг тавин тухайн газар нутаг дэвсгэр дээрээ хяналт тавьж, биечилсэн судалгаа хийж, аливаа хэрэг явдлыг судлах, хяналт тавьж байсан нь нутаг дэвсгэрт объектын судалгаа тодорхой хүрээ заагтай, хариуцсан нутаг дэвсгэртээ хийж байсны илрэл хэмээн үзэж болохоор байна.

- Монгол Улсын Үндсэн хууль батлагдахаас өмнө 1923 онд 1 удаа, батлагдснаас хойш 1924-1942 оны хооронд 1926, 1928, 1934, 1942 онуудад 4 удаа цагдаагийн байгууллагын дүрэм хэмжээг улс орны нийгэм, эдийн засаг, хүн ам, нутаг дэвсгэр, засаг захиргааны нэгжийн хувиарлалтад нийцүүлэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлыг эрчимжүүлэх зорилгоор өөрчлөн шинэчилж цагдан сэргийлэх байгууллагаас хариуцсан нутаг дэвсгэртээ объектын судалгаа хийх эрх зүйн зохицуулалтыг бэхжүүлж, цар хүрээг нь өргөтгөж байсан нь объектын судалгаа хийх үндэс суурь болжээ гэж үзэж болохоор байна.

- Цагдаагийн эрх зүй, криминологийн ном бүтээлүүдэд “цагдаагийн байгууллагын объектын бүртгэл, судалгаа”, “нутаг дэвсгэрийн бүртгэл, судалгаа” гэсэн нэр томъёололоор дурьдагдсан түүхэн эх сурвалж баримт, бичгүүдийг объектын судалгааны эх сурвалж хэмээн авч үзэх нь онол, практикийн хувьд ач холбогдолтой байна.

- Цагдаагийн байгууллага, алба хаагчид хариуцсан нутаг дэвсгэрийн объектын аж ахуйн нэгж, үйлдвэрийн үйл ажиллагааны чиглэл, тухайн объектын хэлбэр дүрс, тоо, хэмжээ, шинж чанар зэргийг нарийн судлаж байснаас үзэхэд объектын судалгаа хийхдээ шинжлэх ухааны ажиглах, сурвалжлага хийх, ярилцах, хэмжилт хийх, зурах тэмдэглэх зэрэг аргыг ашиглаж байсан нь объектын судалгаанд шинжлэх ухаанчаар хандаж, хийж ашиглаж байсны илрэл хэмээн бид үзэж байна.